

Михайло Якубович, Ахмед Ельшаркаві

СОН ЯК ФІЛОСОФСЬКА ВІЗІЯ: АВТОБІОГРАФІЧНІ ЗАПИСИ КРИМСЬКОГО СУФІЯ ІБРАГІМА АЛЬ-КИРИМІ¹

Ібрагім бін Хакк Мухаммад аль-Киримі (бл. 1520–1593) належить до числа найвідоміших суфійських авторів кримського походження. Важливо, що на відміну від численних мислителів, які народилися на півострові, але продовжували кар'єрний шлях в інших частинах ісламського світу (від Балкан до Центральної Азії), він приділив батьківщині чільне місце у своїй історіософській концепції. Вчитель султана Мурада III (протягом 1588–1593 років), впливова особа при дворі, він набув авторитету, що в певних колах вшановувався й після смерті, причому тривалий час. Зокрема, його з пошаною згадують знаний містик XVII ст. Азіз Махмуд Гюдаї (1541–1628) та видатний тлумач Корану Ісмаїл Хаккі Бурасаві (1653–1725), а його головна праця «Дарунки Всемилоствитого в розумінні ступенів буття» збереглася принаймні в шести списках². Це, певна річ, значно менше за ту кількість списків, в яких збереглися праці більш знаних османських авторів (власне, кількість списків є важливим показником рецепції, хоча й не завжди винятковим), але трапляються збірки, в яких твори І. аль-Киримі вміщено поряд із працями найвидатніших авторитетів суфізму – Ібн Арабі («Великого шейха», 1165–1240) і Садр ад-Діна аль-Кунаві (1207–1274). І хоча переважно спадщина І. аль-Киримі поширювалася в межах його *тарикату* (братства хальватійців, *халватійя*, особливо «кримської» гілки), трапляються рукописні збірки, в яких його позиція була представлена разом із думками інших видатних авторитетів. Наприклад, збірний османський рукопис із бібліотеки Базельського університету [Аль-Киримі 1692] вміщує схвальну думку І. аль-Киримі стосовно поширеної суфійської ритуальної практики *давран* (танок-обертання), розміщену після знаного шедедру «Послання про науку суфізму» 'Абд аль-Каріма аль-Кушайрі (986–1072), а також фрагмента праці «Оживлення наук про віру» не менш відомого Абу Хаміда аль-Газалі (1058–1111). Усе це, попри відносно слабке представлення аль-Киримі в сучасних дослідженнях суфізму, багато в чому свідчить про значення цього автора як для його власних, так і для пізніших часів.

© М. Якубович, Ахмед Ельшаркаві, 2026

¹ Автори дякують за підтримку Фонду Герди Генкель (Gerda Henkel Stiftung), Німеччина.

² Про це йтиметься в статті Yakubovych, M. Tafsir for Crimean Khan and Ottoman Sultan: Politics and Religion in the Sufi Exegetical Legacy of Ibrāhīm al-Qirīmī (d. 1593), що у 2026 році запланована до публікації в *Australian Journal of Islamic Studies*.

Теоретичні аспекти містико-філософської доктрини І. аль-Киримі вже розглядалися нами в інших публікаціях, але один важливий аспект залишається особливо вартісним. Ідеться про ті тексти мислителя, що не просто відтворюють його біографію, а й означають певне містичне світовідчуття, традиційно асоційоване зі снами. Сон (араб. букв. *руйя*, «бачення», «візія» від *raa* – «бачити», часто також *хільм* – «мрія», «уява») посідає чільне місце не лише в суфізмі, а в ісламі загалом. Це ґрунтується на словах Пророка про те, що «правдивий сон належить до однієї сорок шостої частини пророцтва» [Муслім 1994: 24].

Можна чимало оповідати про те, як ранньоісламська громада тлумачила сни й уклала цілі «сонники». Відомий, зокрема, т.зв. «Тафсір снів Ібн Сіріна», приписуваний Мухаммаду Ібн Сіріну (653–729), хоча й укладений дещо пізніше [Ібн Сірін 2007], не кажучи вже про те, який вагомий обсяг тексту припадає на сни в різній аґіографічній літературі, себто в оповіданнях про життя праведників. Зовсім не випадково, що для суфізму сон став одним із концептуальних параметрів візіонізму, себто можливості внести в доктрину загалом особистий досвід метафізичної присутності, особливо коли йдеться про бачення самого Пророка чи знаних діячів ісламу. На сьогодні видано чимало досліджень про те, яку роль тлумачення снів посідало в суфійській ідентичності [Katz 2006; Sirriyeh 2015], проте в певних контекстах суфійської доктрини власне «теорія снів» ґрунтувалася на філософських засадах з елементами психологізму.

Самому Ібрагіму аль-Киримі належить трактат про тлумачення снів, збережений у декількох списках (з найбільш давніх: [Аль-Киримі 1650]). Цей трактат пов'язує сни із дванадцятьма ступенями духовного сходження та зішестя людини. На перших семи ступенях, відомих як ступені сходження, коли духовний «подорожній» рухається від «душі, що закликає до зла» (перший ступінь) до «душі, якою вдоволений Бог» (сьомий), сни змінюються від матеріальних (предметного світу буття) до духовних. Якщо на «низинних» рівнях «подорожній» бачить якісь прості, буденні явища, світ рослин, тварин і людей, то далі починаються відкриття світу праведників, пророків і ангелів.

На вищих ступенях «зішестя», коли «подорожній» уже зрозумів, що істинне існування притаманне лише Богу й засвідчив моністичну картину світу, до нього вже промовляє сам Бог, відкриваючи пророцтва про нього самого, інших і майбутнє. Таким чином, сон переходить із категорії суто формальної констатації власних несвідомих візій у цілком раціоналізоване відкриття, вартє того, щоб бути кодифікованим і переказаним іншим. Саме так з'являються «реєстри снів» авторства суфійських мислителів, де зустрічаємо не лише широкий спектр релігійно-дидактичної символіки (сон як повчання), а й виклад персонального досвіду філософської рефлексії.

У випадку зі спадщиною І. аль-Киримі, окрім уже згаданого послання про тлумачення снів (до речі, написаного османською, «ближчою до народу» мовою, а не арабською), візіонарна тематика посідає чільне місце в його *magnum opus* – об'ємній праці «Дарунки Всемилоствого в розумінні ступенів буття», присвяченій султану Мураду III і написаній у 1582–1590 рр.. Реєстри понад двох десятків снів, які автор бачив протягом свого життя (дуже часто вони датовані конкретним днем), тут не лише вміщено, а й виділено в окремий текст. Наприкінці найдавнішого рукопису [Аль-Киримі 1592], переписаного за життя автора, зустрічаємо невеликий текст під назвою «Із сновидінь шейха Ібрагіма Ефенді», імовірно, записаний кимось із його

учнів. І аль-Киримі не лише вдавався до запису власних снів. Як духовний наставник (шейх) султана Мурада III, він тлумачив також і його сни – це можна помітити з їхнього листування.

Чим визначні сні І аль-Киримі аж настільки, що можуть бути розглянуті в історико-філософському, а не суто релігійному контексті? Відповіді тут може бути щонайменше дві. По-перше, сама праця «Дарунки Всемилоствого в розумінні ступенів буття» як шедевр суфійської психології і антропології використовує глибоко символічну мову, в якій «ілюстративний» (себто візіонарний) матеріал грає важливу роль – для автора сні виглядали підтвердженням його правоти, чим він і ділився з іншими. По-друге, дуже важливим є контекст самої праці, написаної в часи важкої османсько-перської війни (1578–1590). Сунітський османський султан позиціонувався в тексті І аль-Киримі як маніфестація божественної волі на землі, тоді як шийтські опоненти з перської династії Сефевідів розглядалися як демонічний виклик. Таким чином, у снах, занотованих цим автором, маємо перетин його власних біографічних досвідів із метафізичною доктриною суфізму (головно «єдності буття»), а також із політичними уявленнями, як глобальними (мотив протистояння імперій), так і локальними (залишивши 1577 року Крим, І аль-Киримі продовжував слідкувати за подіями на батьківщині³).

Таким чином, відчитуючи занотовані автором сні, які вочевидь стали вже підсумком раціоналізованої саморефлексії (адже автор викладав те, що сам вважав за необхідне), ми зазираємо трохи далі, ніж просто в системний, часто безособовий виклад доктрини. На додаток до іншого, це дозволяє відчутти самосприйняття автора, його інтенційну творчу позицію (незалежно від того, що саме і як насправді він бачив у снах), зумисну спробу поставити власне «я» в позицію метафізичного контакту.

Для відчитки з рукописів (про них – трохи згодом) ми обрали ті сні, які, на нашу думку, якнайповніше репрезентують власне містико-філософську доктрину Ібрагіма аль-Киримі, розкриваючи ті чи інші позиції навіть окремо від загального контексту. Цікаво, що практично в усіх рукописах сні виділені в окремі розділи (т.зв. *матляб*, букв. «запит»), а їхній початок позначений на берегах. Це засвідчує, що маємо тут важливу для читача смислову одиницю, до якої в оригіналі й перекладі ми наважилися додати лише заголовки (позначені у квадратних дужках).

Отже, перший сон, умовно названий «Переможним зібранням», розповідає про омріяну перемогу над «шахом Хорасану», себто вочевидь – перською династією Сефевідів. У сні присутня символіка дерев, що не випадково. Дерево (*шаджара*) у певному сенсі було символом Османської імперії, що підтверджується й популярним апокрифічним текстом (приписуваним Ібн Арабі) «аш-Шаджарату н-Нуманія фі д-Давля аль-Усманія» («Нуманове дерево Османської імперії»). Більше того, цей колективний досвід рефлексується в індивідуальному: «твій джігад», себто духовна боротьба, «став причиною джігаду в усіх світах і причиною цієї явної перемоги», як промовляє голос до І аль-Киримі.

Другий сон, «Ступінь відкриття», начебто датований 1577 роком (безпосередньо перед війною з сефевідською Персією), спонукає І аль-Киримі «відкрити» султану

³ Враховуючи близькість автора до султанського двору, цілком очікувано бачити, що в конфліктах за кримський трон між представниками династії Гераїв він ставав на бік «просманських», лояльних до Стамбула сил.

Мураду (1574–1595) пророцтво про майбутню перемогу над «червоноголовими» (осм. *кизилбаши*) – попри всю складність цього терміна, конкретно в османському політичному лексиконі тих часів так називали сефевідських вояків, швидше за все, за відповідний колір верхньої частини тюрбану. Цій же тематиці присвячений і третій сон, «Стріли проти ворога». Четвертий, «Шейх Бадр ад-Дін», розповідає про коментар до праці «Аль-Варідат» («Присутності») відомого османського суфія Бадр ад-Діна ас-Самаунлі (1359–1420). Цікаво, що, власне, це був рідкісний випадок автокоментаря, коли сам Бадр ад-Дін написав пояснення до своєї праці («Кашф аль-Варідат», «Розкриття аль-Варідат») [Ібн Каді Сімауї 2013]. «Аль-Варідат» вважалася вельми контрверсійною в османські часи, адже фактично ставила містичний гнозис вище за відмінності між релігіями. Та й сам Бадр ад-Дін був причетний до антивладного повстання 1416 року (турецькі ліві й досі його вважають «першим революціонером Сходу»). В одному з інших снів І. аль-Киримі навіть полемізує з Бадр ад-Діном, але в цьому зображує його як вершника, якого від падіння «в ересь» тримають лише інші суфії, «виправляючи» сказане в коментарі.

Сни п'ятий, шостий і восьмий, «Подорож до престолу», «Боже намісництво» й «Таємний лист» відповідно, слугували для І. аль-Киримі доказом власних духовних звершень, а ось сьомий сон містить, так би мовити, політичний символізм: тут ідеться про події 1584 року, коли Іслам II Герай (який свого часу також став суфієм) здобув кримський трон за підтримки османського війська, відсторонивши Мехмеда II Герая. Як бачимо з тексту, сам І. аль-Киримі мав певні симпатії й до останнього, попри зміщення того Мурадом III – Мехмед був сином Девлет Герая, при дворі якого аль-Киримі починав свою кар'єру. Порівняння «кримських емірів» із місяцем, імовірно, не лише данина східній риториці. «Місяць» арабською буде «камар». Відповідно, корінь *к-м-р* через перестановку двох приголосних буде співзвучним слову «Крим» (*Кирим*).

Візіонаризм І. аль-Киримі не слід розглядати окремішно, поза контекстом уявлень останнього про «духовну подорож» як індивідуальної, так і світової душі. Проте навіть обрані «показові» сни, у тому числі різної тематики (від суто «академічної», себто ставлення до авторитетів минулого, аж до політичної, зокрема боротьби за престол у Криму), вказують на декілька спільних рис в авторській налаштованості на метафізичну візію. По-перше, це раптовий інсайт, де трансцендентне (те, що відокремлене «завісою» буття) виходить назустріч і показує світ, тотожний людській самості. Тут ми бачимо мотив подорожі від «несправжнього», з яким асоціюється множинне, до істинного, моністичного. По-друге, через сон знімається обмеженість часу, обмеженість простору – «духовний мандрівник» бачить дійсність нетілесною й навіть ширше, нематеріальною, перебуваючи у світі чистої форми. По-третє, ключовим для здобутків усіх снів залишається концепт *аль-бака* – перебування в божественному. У його контексті сон стає в деякому сенсі імітацією (чи то радше «символом», букв. уподібненням, *аль-масаль*) справжнього духовного відродження, коли «пробудження» перетворює духовного шукача на омріяну в суфізмі «досконалу людину».

Перш ніж перейти до арабського тексту й перекладу, варто згадати безпосереднє джерело. Загалом на сьогодні відомо шість повних копій праці І. аль-Киримі, з яких найдавніша була переписана ще за його життя та, імовірно, перевірена самим автором [Аль-Киримі 1592]. Тож саме вона розглядалася нами як базова. Практично всі сни взято з цього тексту (більшість їх описано між аркушами 84 і 120, а також

наприкінці як окремих текст – на аркуші 233), окрім сну про кримських емірів (7), який чомусь відсутній у рукописі 1592 року, але присутній в інших (зокрема, в рукописі XVII ст. з колекції медресе Мусалла, який нині зберігається в бібліотеці Сулейманіє, Стамбул [Аль-Киримі п. а.: 78-80]). Хоча праця в цілому потребує критичного видання, опубліковані тут сни практично не відрізняються в цих двох найдавніших списках (як і в пізніших, наприклад – у списку початку XX ст. [Аль-Киримі 1908]). Тому окремі помилки переписувачів не мали суттєвого значення конкретно в цій частині книги І. аль-Киримі. Це, власне, дозволяє нам навести тут приданий для перекладу текст, спираючись лише на зазначені списки.

Оригінальний текст і переклад

<إجتمع الفتح>

فغلب عليّ النوم، فرأيت في الجماعة والقوم
قومًا من جماعة المسلمين، ومعهم أخي الشيخ
محمد زيد، عزّه الله في الآخرين، فقال لي: في
وجهك علامة سرور وفرح، ما حالك؟ قلت: خير،
ونحن دائمًا في الخير، والناس يجتمعون من جميع
الجوانب، كلّ لما ينفعه، طالب وجالب، ويNDARكون
لأمر كريم وشأن عظيم.

ورأيت كل صنف من الجماعة يشتغل بصنف
خاص من الخدمة والصناعة، من آلة الحرب
وأسباب الزينة وألوان الأطعمة وأصناف الأمتعة،
ويتكلمون أن هذه الجمعية والاشتغال بهذه الخدمة
لوليمة الملك المعظم، والوالي الأعظم، خادم
الحرام، خليفة الحق في الثقلين، خالص الفؤاد،
راسخ الاعتقاد، السلطان مراد، دام دولته في
الكاننات، وارتفع قدره عند الله رفيع الدرجات،
فغلب على الاشتياق لأوصال الحق والتلاق،
فطرت إلى حق السماء لما غلب عليّ من حكم
الوحدة والعمارة، ودنوت من جرم السماء مزينة
بالكواكب النيرة والصفارة بذكره تبارك وتعالى
وتسبيحه الأزهى وتنزيهه الأصفى.

ورأيتني أوتيت تسخير العالم وتصرفه
بإشارة اليد واللسان والقلم، ويتبعني من الجوانب
والأقطار حتى انقلعت ثلاث أشجار بأصولها عن
الأرض بأمر الجبار، وارتفعت وطارت إبناء،
ومعها كثير من الشجر الطيار، شخصت الأبصار

1. [Переможне зібрання]

І ось сон узяв наді мною гору, і я побачив себе серед громади, серед людей із громади мусульман. З ними був мій брат,⁴ шейх Мухаммад Зайд, хай Бог звеличить його серед нащадків. Він сказав мені: «На твоєму обличчі є знак радості й щастя. Що сталося?» Я відповів: «Добро, і ми завжди в добрі». Люди підходили з усіх боків, кожне за тим, що йому корисне: хтось шукав, хтось приносив, і всі вони гуртувалися заради якоїсь шляхетної справи та великої події».

Я побачив, що кожна верства громади займається особливим видом служіння й ремесла: виготовленням знарядь війни, прикрас, різноманітних страв і всілякого начиння. Вони говорили, що це зібрання й ця праця призначені для пошани великого царя, найвишого намісника, слуги священної мечеті, намісника Істинного серед людей і джинів, чистого серцем, твердого у вірі – султана Мурада. Нехай його правління триває серед усього сущого, а його становище перед Богом підноситься на високі шаблі! Моє серце сповнилося тугою – не за єднанням, а за самою Істиною та зустрічю з Нею. Я злетів до небесної істини, коли наді мною взяла гору влада єдності та впорядкованого буття. Я наблизився до небесного тіла, прикрашеного сяйливими зорями, що дзвеніли згадуванням Бога – благословенного й возвеличеного найяснішим прославленням і найчистішим звеличенням.

І я побачив, що мені даровано підкорення світу й управління ним жестом руки, словом і пером. З усіх боків і країв мене супроводжували, аж доки за велінням Всемогутнього три дерева не були вирвані з корінням із землі, не піднялися й не полетіли до нас разом із багатьма літаючими деревами. Погляди завмерли, а розуми й думки розгубилися від проявів могутності Бо-

⁴ «Брат» тут швидше в релігійному, аніж у прямому сенсі.

وحارت العقول والأفكار من آثار قدرة الله القدير
القهار، والكريم الغفار، والرحيم الستار.

فوصلت إلينا فتكلمت بالفصاحة وأظهرت لنا
الانقياد بالطوع والإقرار، فقالت: جنناكم لتستظلو
بنا من ليس له ما يستظل به الإنسان. وقد فسحت
الأرض وزُيِّت بأنواع الألوان وملئت بأصناف
المخلوق من الإنسان والحيوان، وضربت الخيام
وملئت بالقبائل والقيام، وفي الخارج جمع غفير
وكثير من هذه الأشجار محتاج فقير، لذلك انقلعت
بأصولها وجاءت بتمام فروعها.

وكلما كُتبت الله تعالى الملك الجبار وسبحته
وذكرته، كبرت الأشجار تكبيراً تستمع الأغيار،
وسبحته وذكرته معنا من غير تردد ولا إنكار، إذ
القدرة لهذا الطير إن شيء إلا بهذه التحيات
والأذكار. وقد نُصبت على الأرض الرايات
والألوية، وضربت الخيام والأخبية، ووضعت
ألوان الأطعمة والأشربة، وضرب الطبل
والملاهي ونفخت المزامير في السر والعلانية،
والقوم قاموا على أقدامهم، وماج بعضهم في
بعض، وطربوا طرباً شديداً، وفرحوا فرحاً عظيماً.
ونادى مناد في كل جماعة وثناء: لا ملك شاه
خراسان! أخذ هذه السهولة والأسان. ولهذا السر
والحكمة كانت هذه الجمعية، ونُصبت هذه الرايات
والألوية، وضربت الخيام والأخبية، وأعدت هذه
النعمة إتماماً للإحسان وإظهاراً للمنة، إذ هو بلاء
عظيم على الأمة.

فبينما أنا في سدة هذه الحالة، أخذني حكم
الوحدة، فلحقت بالحقيقة، فنوديت منها بالعزة
وأنواع اللذة وأصناف الكرامة، ثم قيل من
الحضرة: إنك رئيس المجاهدين وسلطان العارفين،
جهادك كان سبباً للجهاد في العالمين، وسبباً لهذا
الفتح المبين، وخلص أسرى المسلمين من أيدي
هؤلاء الغاوين، وإحياء دين رب العالمين وسنة سيد
المرسلين، دافع البدعة والظلمة عن وجه
الأرضين، فإنك مني، بل أنت العين، فقد غُفر لك
من ذنبك ما تقدم وما تأخر، ولمن تبعك وخدمك
وأحبك ومن انضم إليك أجمعين.

га – Всемогутнього, Всепереможного, Щедрого, Все-
прощального, Милосердного, Закриваючого гріхи.

Коли вони досягли нас, то заговорили красно-
мовно й виявили покірність і добровільне визнання,
сказавши: «Ми прийшли до вас, щоб ви могли знайти
тінь у нас, ті, хто не має чим вкритися». Земля була
розширена й прикрашена різними барвами та на-
повнена різними створіннями, людьми та тваринами.
Було встановлено намети, і вони наповнилися племе-
нами та людьми, що стояли. А зовні перебував вели-
кий натовп, і багато з цих дерев були нужденними й
убогими, тож вони вирвалися з корінням і прийшли з
усіма своїми гілками.

І щоразу, коли я звеличував Бога, Царя Всемогут-
нього, та прославляв і поминав Його, дерева також ви-
голошували слова звеличення, які чули сторонні, і
прославляли та поминали Його разом із нами без ва-
гання й заперечення, адже їхній політ став можливим
лише завдяки цим вітанням і поминанням. На землі
були підняті прапори та знамена, встановлені намети
та шатра, виставлені різноманітні страви та напої,
били в барабани, плескали в долоні й сурмили в
ріжки, тихо та гучно. Люди ставали на ноги, тіснилися
одне до одного, були охоплені сильним захватом і
раділи великою радістю. І оповісник виголосив у кож-
ному зібранні та при кожній похвалі: «Повалено шаха
Хорасану!»⁵ Легко та просто». Задля цієї таємниці й
цієї мудрості відбулося це зібрання, були підняті пра-
пори та знамена, поставлені намети та шатра, і приго-
товлена ця благодать – на довершення Божої ласки й
вияву щедрості, адже це стало великим випробуван-
ням для громади.

І коли я перебував на вершині цього стану, мене
охопила влада єдності, і я досяг Істинного. Мене було
покликано з боку Його величі з усіма видами насо-
луди та різновидами честі. Потім із Присутності було
сказано: «Ти – провідник борців і султан обізаних.
Твій джігад став причиною джігаду в усіх світах і при-
чиною цієї явної перемоги, визволення полонених му-
сульман із рук цих еретиків, відродження релігії Гос-
пода світів і сунни Володаря посланців, відвернення
нововведень і темряви з лиця земелі. Бо ти – від Мене,
і більше – ти і є самість. Тобі прощено твої гріхи –
попередні й наступні, а також усім, хто пішов за то-
бою, служив тобі, любив тебе та належав до тебе –
усім без винятку».

⁵ Хорасан – велика територія, зокрема на Сході сучасного Ірану.

<درجة الكشف>

اني رايت في المنام حقيقة الملك العلام فانيا
انا فيها على وجه التمام، يخاطبني ويكلم معي
ويرفقي لي، ويخبرني عن كثير مما يتعلق
بالمستقبل، سوى ما يتعلق بالماضي والحال، ومما
أخبر به نيته قصة قزلباش أشار الله تعالى واثره
وما كان به حيوته وعاش، وهو انه تعالى وتقدس
ارانيه ليلة فيما يراه النائم بمقام الانزاه والاقنس،
و وجوده، انا فان في وجوده وهاتم بكمال إحسانه
ويلاطفني لطفًا سيرا ويخاطبني خطابًا كثيرًا، يخيم
كنتم بعضه ويباح كشف الآخر منه، ومنه انه تعالى
اخبر في ان هذا الزمان زمان مباشرة جهاد
الشرق، ديار قزلباش اللعين، واوان فتحها على
اليقين.

ووقوع هذه الرؤية في سنة 985 على غالب
الظن وتخمين، وفتحها على يد صافي الصدر
وسليم القلب والسر، خالص الفؤاد، راسخ الاعتقاد
السلطان سلطان مراد، مظهر اسماء المنتقم
والعزيز، فيفتح له البلاد تبريز، وكلم معه كلاما
كثيرًا، أخبرت عند قعده تطويلا وعسيرا فانتهيت،
فقصدت الاخبار إلى سلطان مراد كبشرة القلب
والفؤاد، حي باشرت لتسويد الكتاب الى جناب
الكريم المستطاب، فوقفت فتوجهن، إلى رب
ان (الارباب، فورد اني منه تعالى اياك والتشهير
كنت من أولى الألباب، فان ذلك كان حكما مرضيا،
وضما مقضيا، سواء اخبرت او لم يخبروا، علمت
او لم تعلم، وقال لي: انت سبب خاص بهذه
المباشرة، ولهذا المباشرة، ولهذا الفتح وانتشار
السنة وظهور الدين، هو الذين بعث في الاميين
رسولا يبين لهم من الدين فروعا وأصولا، ولو كان
مكروا عند هؤلاء الملحدن المشركين.

<أسهام ضد العدو>

ورأيت أيضًا في قبيلة يوم الجمعة من شهر
صفر المظفر في سنة ٩٩٤، يوم الثالث من غرته،
كأني خرجت من داري وبيدي قوس قوي وثلاثة
أسهم سوى، فرميت واحدًا بقوة المدة والغرض
متوجهًا إلى جانب الشرق، وارتفع هذا السهم في

2. [Ступінь відкриття]

Я бачив уві сні істинність Всевідного Царя, і я перебував у Нього повністю, у всій повноті. Він звертався до мене, говорив зі мною, поводився зі мною лагідно та повідомляв мені багато того, що стосується майбутнього, крім того, що стосується минулого та теперішнього. Серед того, про що Він мені повідомив, була історія «червоноголових», яку зі Своєї ласки показав Бог Всемогутній, а також що трапилося в їхньому житті й існуванні. Він, славний і святенний, явив це мені однієї ночі в тому, що бачить сплячий на рівні Провісників і Найсвятішого. Я перебував у Його присутності, повністю охоплений Його досконалим милосердям і щедрістю. Він поводився зі мною лагідно й багато говорив зі мною, приховуючи частину речей і відкриваючи інші. Серед одкровень Він повідомив мені, що цей час – це епоха прямого джигаду на Сході, в землях проклятих червоноголових, і настав час їхнього повного завоювання.

Це видіння відбулося, швидше за все, десь у 985/[1577. – *М.Я., А.Е.*] році. Воно буде відкрито для того, хто чистий серцем, із чистим серцем і широко вірою – султана Мурада, вияву імен Помстителя та Всемогутнього. Тебріз та інші землі будуть відкриті йому, і я багато говорив із ним, і було це наче як під час тривалої зустрічі. Далі я покинувся, маючи намір передати новину султану Мураду як радісну звістку для серця та душі. Я негайно приступив до запису її в документ для почесної та шанованої присутності. Я став, і було веління таке: «О Господи над господами!». І від Нього прийшло слово: «Тебе сприймають прямо, якщо ти серед людей розуму. Це рішення, яке приємне, визначення, яке здійснене – чи повідомлено тобі, чи ні, чи знав ти, чи не знав». Він сказав мені: «Ти є особливою причиною цього прямого звернення, цього завоювання, цього поширення Сунни та прояву релігії. Він той, хто послав Посланця до неписьмених, щоби пояснити їм основу та подробиці релігії, навіть якщо були змови серед цих невіруючих багатобожників».

3. [Стріли проти ворога]

І я також бачив під час п'ятничного денного сну в місяці сафар аль-музаффар у 994 році [24 січня 1586. – *М.Я., А.Е.*], на його третій день, ніби я вийшов із дому, тримаючи міцний лук і три звичайні стріли. Я випустив одну з усією силою, цілячи на схід, і стріла піднялася в повітря. Я спо-

الهواء، وأتبعته نظري إليه حتى وقع وسط قزوين، ثم رميت الآخر خلف الأول، وأنا أنظر مروره وأراه صراحة وعبائاً حتى نزل ووقع وسط قصبية كنجة من ديار قزلباش أيضاً، ثم رميت الآخر، وأتبعته نظري إليه حتى وقع في وسط شيروان، ونحن نتوقع وقوع آثار هذه الرؤيا وظهور من بارز من أمن واثبع مولاه، فيكون الدين كله لله، ويكون تصرف هذه الديار بيد خليفة الله ويتخذ فيه وكيلاً، لأن الله يعز من يشاء من الموحدين

<شيخ بدر الدين>

وقبله، في سنة ألف، كنت مع بعض الشيوخ في موضع يقال كاغدخانة في ظل شجرة بعد الظهر وقبل العصر، وأخذني ضعف، فاعتذرت للأخوان فاستذنت مسيرة، فمتمت فقرأ على أول سورة النحل: {أتى أمر الله} إلي {من أمره}، فاستيقظت، ثم نمت فقرأت على آخر سورة يس: {إنما أمره إذا أراد شيئاً إلى آخره}. فاستيقظت، ثم نمت، فرأيت فيما وراء جسر كاغدخانة من جهة القبلة شخصاً راكباً على فرس يَمَامِل يَمَامِلًا وشمالاً وأماماً وخلفاً، ولا يتمسك عليه، كأنه يريد أن يسقط عنه. وفي حواليه أشخاص لبسوا على زي الإصلاح يأخذونه ويحفظونه عن السقوط عنه. فقلت لمن عندنا: "من هذا؟" قال الشيخ الإلهي. فقلت للشيخ: "نعم"، قلت: "لأي شيء كان على هذا؟" قال: "لشرحه الواردات الشهيرة". فاستيقظت وتعجبت بموافقة آخر يس لهذه القصة، ففقه عظيم الخصة.

<رحلة الي العرش>

وقع لي رؤيا عجيبة مبشرة منعمية، وهي أنني، و الهينة رأيت شيخاً حسن الوجه جميل السيرة، أظنه نبياً أو شيعي أو غيرهما، وفي يده دفتر

стерігав за нею своїм поглядом, поки вона не впала посеред Казвіну.⁶ Потім я випустив другу стрілу за першою, спостерігаючи за її польотом чітко та прямо, поки вона не впала посеред фортеці Гянджі,⁷ також на землях «червоноголових». Потім я випустив третю стрілу, слідкуючи за нею своїм поглядом, поки вона не впала посеред Ширвану.⁸ Ми очікували наслідків цього видіння та появи того, хто вирізнятиметься серед віруючих і слідуватиме за своїм Господом так, щоб уся релігія належала Богу, а управління цими землями було в руках халіфа Божого,⁹ якого Він призначить своїм намісником, бо Бог возвеличує, кого забажає серед єдинобожників.

4. [Шейх Бадр ад-Дін]¹⁰

І раніше, у році тисячному [1591–1592. – М.Я., А.Е.], я був з деякими шейхами в місці, що зветься Кагітхане,¹¹ під тінню дерева після полудня й перед післяобідньою молитвою (аср). Мене охопила втома, тож я перепросив братів і попросив дозволу піти. Я задрімав, і наче як читав початок сури «Ан-Нахль»: «Прийде наказ Божий – тож не намагайтеся прискорити його». Я прокинувся, потім знову заснув і читав кінець сури «Ясін»: «Воистину, коли Він воліє чогось, то тільки говорить: "Будь!" – і воно є!». Я прокинувся, потім знову заснув і побачив за мостом Кагітхане з боку кібли людину, що їхала верхи на коні й хиталася праворуч і ліворуч, уперед і назад, не тримаючись упевнено, наче ось-ось упаде. Довкола неї були люди, одягнені в одяг праведності, які підтримували її й берегли від падіння. Я спитав тих, хто був із нами: «Хто це?». Відповіли: «Божественний шейх». Я сказав шейхові: «Так». Потім запитав: «А що з ним відбувається?». Він відповів: «Через його тлумачення відомих Аль-Варідат». Я прокинувся та здивувався відповідності кінця сури «Ясін» цій історії – це було глибоке, особливе розуміння.

5. [Подорож до престолу]

Мені приснилося дивовижне, обнадійливе видіння. Я побачив шейха з гарним обличчям, гарної поведінки та вигляду. Я вважав його пророком або своїм шейхом, або кимось іншим.

⁶ Місто в сучасному Ірані.

⁷ Місто на Заході Азербайджану.

⁸ Регіон в Азербайджані. Власне, ці території згадані не випадково, оскільки саме за них ішли боєві дії протягом османсько-сефевідської війни 1578–1590 років.

⁹ Тобто османського султана.

¹⁰ Вже згаданий суфій Бадр ад-Дін ас-Самаунлі, автор «Аль-Варідат».

¹¹ Сьогодні – район Стамбула (Kağıthane).

طويل، ففتح لي وعرض عليّ، وكان فيه مراتب كثيرة ومقامات شريفة من البدايات إلى النهايات، ومكتوب عند كل مقام اسم جبرئيل عليه السلام.

فقال لي الشيخ: هذه المراتب الرفيعة و المقامات المرتفعة المریدین والسالكين والمنتهين، لكل واحد مقام مخصوص، وفيض خاص يرد إليه منه سبحانه وتعالى بواسطة جبرئيل، أمين صاحب الوحي والإلهام، وأشار إليّ فقال: أعطيت لك كلها، فيم لها من نعمة عظيمة، وبما لها من رتبة شريفة.

وأيضًا وقعت لي رؤيا مبشرة، كأنني عُرجت إلى جناب العزة، ووصلت إلى عين الحقيقة، وفيتت بفيض الوهب والجود في عين الحق وحقيقة الوجود، وما بقي بيني وبينه غير مدة في الذوق والشهود، وبما لها من جهة الوحدة المبرأة عن حكم الكثرة، فالوجود الأعظم والباقي الأقدم يخاطبني بالخطاب الألفظ الأكرم ويقول فيه الحمد لله نزل به منزلة عبده ونزل عبده بمنزلة فله رتبة الجمع وجمع الجمع!

وما وقع لي فيه من أطفاف الخطاب من الفيض الوهاب وأذواق الوصلة وجلائل النعمة كثيرة لكني أنسيته، أظن أنني في تلك الواقعة ببلدة قسطنطينية وليس بها يقين.

<خليفة الله>

ووقع لي أيضًا رؤيا صالحة في قيلولة يوم الأحد السابع عشر من شهر ربيع الأول من سنة 973، وأنا في جامع كبير جالس على كرسي فيه 973 أذکر الناس، وشيخنا رضي الله عنه يتمشى يسمع كلامي، ووقعت مني كلمات إلهية في صدق محبة الله تعالى ورسول الكمال الأعلى وإيثارها على ما سواهما، وغلب عليّ الوجد والهيجان، فصرخت صرخة شديدة وبكيت، ولم أملك نفسي مدة مديدة، فشكروا لي ورضي عني الشيخ ودعالي، فقال لي بعد الدعاء: إنك أتيت الخلافة الكبرى والدرجة العظيمة، والأمر مُسلم إليك.

ثم رقيتُ إلى مقامات قدسية، وحضرت تلقياتٍ روحانية، وخضتُ في رياض أنسية، وحضرت مجلس محمد صلى الله تعالى عليه وسلم.

У його руці була товста книга, яку він відкрив для мене і показав мені. У ній було багато рівнів і шляхетних станів – від початку до кінця, і при кожному стані було написано ім'я Джабраїла (мир йому).

Шейх сказав мені: «Це високі ступені та шляхетні стани для шукачів і тих, хто проходить духовний шлях; для кожного призначений свій стан, і особлива благодать від Господа надходить до нього через Джабраїла, довіреного посланця одкровення та натхнення». Він звернувся до мене і сказав: «Тобі все це дано, уявляеш, яка велика милість і який почесний ступінь тобі належить».

Також мені приснилося ще одне обнадійливе видіння: ніби мене піднесли до Престолу Всемогутності, і я досяг самості істинності. Я злився з потоком дарів і щедрості в самості Істини й сутності буття, і залишався між мною та Ним лише короткий проміжок сприйняття та споглядання. Цей стан був єдністю, очищеною від множинності. Найвеличніше буття й предвічічне існування зверталося до мене лагідним і найшляхетнішим голосом, говорячи: «Хвала Богу, який підняв тебе до стану Свого раба, а раба до стану Свого; йому належить ступінь об'єднання і об'єднання об'єднань».

У цьому видінні було багато ласк і милостей від Господа, відчуттів духовного з'єднання та численних благ, але я забув більшість деталей. Мабуть, це сталося у місті Константинополі, хоча певності в цьому немає.

6. [Намісництво Боже]

Також мені випало праведне видіння під час полуденного сну в неділю, сімнадцятого дня місяця Рабі' аль-авваль 973 року [12 жовтня 1565. – М.Я., А.Е.]. Я перебував у великій мечеті, сидів на стільці й напучував людей, а наш шейх, нехай буде ним задоволений Бог, прогулювався та слухав мої слова. Із моїх уст зійшли божественні вислови про щирість любові до Всевишнього Бога та до Посланця найвищої досконалості, про надання їм переваги над усім іншим. Мене здолали емоції й охопило духовне збудження, я голосно скрикнув і заплакав, і довгий час не міг опанувати себе. Люди подякували мені, шейх був мною задоволений і помолився за мене. Після молитви він сказав мені: «Тобі даровано велике намісництво й високий ступінь, і справа цілком передана тобі».

Потім мене піднесли до священних сходів, я був присутній при духовних прийняттах, увійшов у сади близькості та був присутній на зібранні Мухаммада, хай благословить його Бог і дарує йому мир.

فسمعتُ من الشيخ - رجاء الله وشفاه - خطابات كثيرة ولطائف لطيفة، ومن جملتها أنه قال عليه الصلاة والسلام في المأل: «ادعوا لي علياً وآخر من الصحابة الكرام»، فقال لهما: «اعلموا أن من تمسك بسنتي واتبع شريعتي فهو في رحمتي وشفاعتي، ومن أعرض خرج عن رحمة الله وشفاعتي، ومنهم طائفة قزلباش ضالون مضلون، وروساؤهم وشيوخهم ضالة ومضلة».

ثم نظر إليّ بالتوجه والإقبال، ووعدني أمراً متعلّقاً بالاستقبال، وما وقع لي كثير، والله الهادي إلى سواء الطريق.

وبعد ذلك وقعت لي رؤيا لطيفة، أثبتتُ منها عبارات شريفة، وهي أنني في قصر بعض الوزراء في ليلة، فافتري عليّ بعض الكبراء، فحصروني إلى حكم عظيم من أولاد سيد الأنام، عليه الصلاة والسلام، فترافعنا وعرضنا الأحوال عليه، فظهر صدقي عنده، فقال لي: «من أنت؟ ومن شيخك؟ وعلى أي طريق؟» فقلت: «أنا الخلوتي، وأنا القُرَيْمي، عبد من عباد الله، وشيخي مصطفى بن نور الدين الرومي».

فارتاب في كلامي، فلما رأيت ذلك قلت: «اللهم إن كنت صادقاً فتمثل الشيخ الان في هذا المكان»، فعلى الفور تمثّل في تشكيل رجل غريب مهيب أنور لطيف و أصفي لبيب، فقال مخاطباً إليّ: أنت خير فقرائي وخاصة خليفتي من بينهم و مع مخاطبات انت مَلَكْتَ الأمر ظاهره وباطنه ، وتكلم بكلمات لطيفة قدس سره كثيرة

فتفرّق القوم، وزال الافتراء واللوم، فبينما هو كذلك حال بيننا الفراق، وأخذ في الحال، وصرتُ في زمرة المحبين والعشاق، فتمثّل الوجد والاستغراق إلى جانب رسولنا محمد حبيب الخلاق، فوقع الوصول والتلاق.

ثم قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لأهل الأذواق بانفراج من الأشواق والرحمة والرافة والإشفاق، وكنت في مقابلته، فقال لي: «أنت خليفتي في أمّتي، ووليّك الأمر كله، وأوليّك

Я почув від шейха, нехай Бог змилується над ним і зцілить його, багато звернень і тонких духовних слів. Серед них було й те, що він передав слова Пророка, мир йому, сказані серед зібрання: «Покличте до мене Алі та ще одного зі шляхетних сподвижників». Коли вони прийшли, він сказав їм: «Знайте: хто тримається моєї сунни й іде за моїм законом, той перебуває в Моїй милості та Моєму заступництві; а хто відвертається – виходить із милості Божої та Мого заступництва. Серед них є секта червоноголових – еретиків і тих, що вводять в оману; їхні ватажків та шейхи самі заблукали й уводять в оману інших».

Потім він звернувся до мене з повною увагою та прихильністю й розповів мені справу, пов'язану з майбутнім. Багато всього було мені відкрито, а Бог – Той, Хто веде прямим шляхом.

Після цього мені випало ще одне присмне видіння, з якого я занотував шляхетні вислови. Мені здавалося, що я перебуваю вночі в палаці одного з візирів. Дехто з вельмож намовляв на мене, і мене віддали на суд великої особи з нащадків Володаря людства, мир йому. Ми виклали йому наші справи, і моя правдивість стала для нього очевидною. Тоді він сказав мені: «Хто ти? Хто твій шейх? Яким шляхом ти йдеш?». Я відповів: «Я – халватієць, я – кримець, раб із рабів Божих, а мій шейх – Мустафа ібн Нур ад-Дін ар-Румі».¹²

Він засумнівався в моїх словах, і, побачивши це, я сказав: «О Боже, якщо я правдивий, то нехай шейх зараз постане в цьому місці». І негайно він з'явився в образі незнайомого, величного, сяйливого, лагідного й чистого розумом мужа та звернувся до мене зі словами: «Ти – найкращий із моїх бідняків і мій особливий намісник серед них. Тобі даровано владу, явну та приховану», і ще багато духовних звернень він виголосив, нехай буде освячена його тасмниця.

Люди розійшлися, наклеп і осуд зникли. Потім між нами сталася розлука, і мене одразу було взято до іншого стану. Я опинився серед люблячих і закоханих, і явилися духовне збудження та повне занурення поруч із нашим Посланцем Мухаммадом, Улюбленим Творця. Сталося досягнення й зустріч.

Тоді Посланець Божий, хай благословить його Бог і дає йому мир, звернувся до людей духовного смаку з розкриттям туги, милості, співчуття та ласки. Я стояв перед ним, і він сказав мені: «Ти – мій намісник у моїй громаді. Я доручив тобі всю справу й

¹² Нур ад-Дін Ефенді (1502–1573), учитель І. аль-Кирімі, відомий суфій.

النعم كلها»، وكانت عمامتي حينئذ بيضاء، فأخذها بيده المباركة، فحين أخذها تبدلت سوداء، ثم تبدلت خضراء حسناء، فقال لي: «أنت وزوجتك من أولادي، وفي أولادك خير وخلف لك»

فسألته عن أمور وأشخاص، فأخبرني، وقال في البعض خير، وفي البعض شر. فخرجت من عنده فتودعت من صحبته، فرجعت فإذا رسول الله مع جلالته في صدر المجلس مع خواصه: أبي بكر، وعمر، وعثمان، وعلي، وغيرهم رضي الله تعالى عنهم أجمعين، فأمر لي بغسل يدي، فوجدت ماءً باردًا وفي يدي وسخ، فقال صلى الله عليه وسلم: «أعطوه ماءً حارًا أو صابونًا»، فغسلته حتى طهرت بحمد الله تعالى.

ثم قال لي: «إدُنْ مني»، فدنوت، فأخذ بيده اليمنى يدي كما في المبايعة، فرأيت أمورًا كثيرة، فبينما هو كذلك إذ ضرب بجبل النبوة، ونفخ من العشق والمحبة، فهاج من في المجلس وهاج، وقام فذهب خير البشر، فقلت: «أي شيء هذا؟» فقالوا: «لارتحال الرسول إلى أصل الأصول، وإلى معانيه التي أمر بالقرار فيها، وأنه ينزل بمصالحك»

فانشرح صدري، واقشعر جلدي، ورق قلبي، واشتاق روحني إلى لقاء ربي، فثبْتُ نفسي، فسألخت عنها، فخرجت إلى جناب القدس الحقيقي، والوصال العزيز الصمدي، والفناء الدائم الأحدي، لاستماع الخطاب الذاتي، وشهود الوجه الكريم الباقي بالشهود الكامل العلي.

فإذا أنا برب العالمين منزَّه عما يوهم الغيب والنقصان، مقدس عن التعيين وما يوجب النقص، محيط بالجميع، وهو البصير السميع، ففانيت فيه، ولم يبق مني عين ولا رسم، فما تمَّ إلا عينه، فقال سبحانه وتعالى: «هديتك بخاصَّ هدايتي، فما مشهودك غائب في الدارين»، وفيه كلمات أسرار عالية كما سطرَّ في أصل هذا الكتاب، وعلى ذلك المعاني إثبات طيبات يُطلب فيها، وهذا مقام المحبين.

наділив тебе всіма благами». Тоді моя чалма була білою. Він узяв її своєю благословенною рукою – і вона стала чорною, а потім перетворилася на гарну зелену. Він сказав: «Ти та твоя дружина – із числа моїх дітей, і у твоїх дітях для тебе є благо та гідне продовження».

Я запитав його про деякі справи й людей, і він повідомив мені: про одних – добро, про інших – зло. Потім я вийшов від нього, попрощавшись із його товариством. Коли я повернувся, Посланець – у всій своїй величі – сидів на чолі зібрання разом зі своїми обраними: Абу Бакром, Умаром, Усманом, Алі¹³ та іншими, нехай буде задоволений ними всіма Бог. Він наказав подати мені воду для обмивання рук. Я знайшов холодну воду, а руки мої були брудні, тож він сказав: «Дайте йому гарячу воду або мило». Я помив руки, доки вони не стали чистими, хвала Богові Всевишньому.

Потім він сказав мені: «Підійди до мене». Я наблизився, і він узяв мою руку своєю правицею, як під час присяги. Я побачив багато речей. І раптом він вдарив по горі пророцтва й подихнув любов'ю та пристрастю. Ті, хто був у зібранні, збурилися, а він підвівся й пішов – найкращий із людей. Я запитав: «Що це означає?». Мені відповіли: «Це – відхід Посланця до першооснов основ і до їхніх смислів, де йому було наказано перебувати, і він сходить із тим, що стосується твоїх інтересів».

Моє серце розширилося, шкіра здригнулася, серце стало м'яким, а моя душа затужила за зустріччю з Господом. Я стримав себе, і душа була з мене знята, і піднеслася до істинної святості, до дорогоцінного, самодостатнього єднання, до вічного зникнення в Єдиному – щоби слухати самосутне звернення та споглядати благородний, вічний Лик у досконалому, високому спогляданні.

І ось я перед Господом світів, очищений від усього, що навіює уявлення про приховане чи недосконалість, освячений від визначень і того, що тягне за собою заперечення, Тим, хто охоплює все, Хто є Всевидячим і Всечуючим. Я зник у Ньому, і від мене не залишилося ні сутності, ні образу; не було нічого, крім Його Сутності. Тоді Він, Преславний, сказав: «Я наставив тебе Моєю особливою настановою, і твоє споглядання не є прихованим в обох світах». У цьому були слова високих тасмниць, як це записано в основі цієї книги. Відповідно до цих смислів утверджуються благи стани, яких прагнуть. Це і є стан люблячих Господа.

¹³ Чотири перші халіфи ісламу.

<أمراء القريم>

رأيت رؤيا صالحة صافية بعد ما ذهب إسلام
كراي سلطان مع جماعة من الأمراء كراي، وفتح
تاتار كلما من عند سلطان مراد خان إلى ديار قريم،
حين كان مقدار مدة البلوغ إليها، رأيت صوفيًا
قريميًا فقلت:

من أين أنت؟

قال: من ديار قريم.

فقلت: ما حال محمد كراي <خان> من إخوانه
الذين ذهبوا إليه؟

قال: اجتمع مع قومه الخاص وقصد إليهم،
فبينما ذهبوا إليهم إذ دُق في قلبه الرعب، فارتعدت
فرائصه، فتعلت من القوم فتأخر، ففرّ خائفًا،
ثم فقلت رحيمًا له: إنا لله وإنا إليه فانتهدبت سريعًا.
حال محمد كراي خان وخفت من ظهور الفتنة.

ورأيت رؤيا صادقة مطابقة للواقع في شتاء
هذه السنة، وهي أنني مع جماعة في ليلة مضيئة،
فلبثنا كذلك، إذ سمعت صوتًا هائلًا من جانب إسلام
بول في جو السماء، فنظرت فإذا ثلاثة أقمار مقمرة
كليلة البدر، تأتي سريعة كمرّ العاصف إلى جانب
فعلمت من الغيب أن هذه الأقمار الثلاثة ديار قريم.
هم السلاطين الساكنون في إسلام بول: الباقرن فيه
مع إسلام كراي، وألب كراي، وصاحب
كراي. وقمر صاحب كراي في جانب الشرق، وفي
جانبه الغربي قمر ألب كراي، وفي جانبه الغربي
قمر إسلام كراي خان، عليه عون الله الملك المئان،
يتلألأ نوره ويتحقق مروره، وأضاء نور قمريهما
فمكدر

7. [Кримські еміри]¹⁴

Я бачив чистий і правдивий сон після того, як від-
був Іслам Герай і султан Фатх Герай разом із групою
емірів-татар – тих, які присягнули султану Мурад-
хану – до земель Криму. Коли минула частина шляху
до прибуття туди, я побачив кримського суфія й спи-
тав його:

– Звідки ти?

Він відповів:

– Із земель Криму.

Я спитав:

– Який стан Мехмеда Герая-хана серед його братів,
які пішли до нього?

Він сказав:

– Той зібрався зі своїми найближчими людьми й ви-
рушив у похід. Але коли вони дійшли, у його серце
було вкладено страх, його охопив жаж, і він затремтів.
Тоді він знайшов привід відлучитися від людей,
відстав, утік наляканий. Я зі співчуттям сказав йому:
«Воістину, ми належимо Богові й до Нього повер-
таємося». Потім становище Мехмеда Герая-хана
змінилося, і я злякався появи смуту.

Я також бачив узимку цього року правдиве
видіння, що відповідало дійсності. Я був із групою
людей у світлу ніч; ми перебували так, аж раптом я
почув страшний голос із боку Стамбула в небі. Я гля-
нув – і побачив три повні місяці, мов у ніч повні, що
швидко, як шалений вітер, рухалися в бік земель
Криму. І я зрозумів із сокровенного знання, що ці три
місяці – це султани, які мешкають у Стамбулі: ті, що
залишилися там після Іслам Герая, – Альп Герай і
Сахіб Герай.¹⁵ Місяць Сахіб Герая був зі східного
боку, а з його західного боку – місяць Альп Герая, а
ще далі на заході – місяць Іслам Герая-хана, над яким
була допомога Бога, Царя Дарувального. Його світло
сяяло, і його рух був явним, тоді як світло двох інших
місяців було тьмяним і стуманілим.

¹⁴ Тут оповідається про боротьбу за престол у Криму в 1583–1584 році, де Іслам Герай представляв «проосманські» сили, а Мехмед Герай – опозицію. У підсумку за підтримки османів Іслам Герай зумів посісти трон.

¹⁵ Швидше за все, у рукописах плутанина (можливо, помилка переписувача якоїсь протокопії з оригіналу): тут ідеться не про Сахіб Герая, а про Селямета Герая, також сина Девлет Герай-хана, який підтримав Іслам Герая й Альп Герая проти Мехмеда Герая, а згодом сам став ханом (1608–1610).

فقلت للجامعة على الفور والساعة: انظروا إلى هذه الأقماع من السلاطين الساكنة في إسلام بول — إسلام كراي وألب كراي وصاحب كراي فلما يجرون ونحن — يذهبون من روم إلى قريم. إليهم ناظرون، إذا رجع قمر إسلام على الفور، بالمرّة إلى ما جاء منه بسرعة كاملة، وجاوز فنزل، فلم يُرْ أثره، فانتبهت فتفكرت في وقوع الواقعة.

ثم بعد مضي الشهر جاء محمد كراي خان من الكعبة شرفها الله رب العزة، أخذ زينك السلطانين إلى ديار قريم، وبقي إسلام كراي وتأخر فيه، ورجع بالخبر إلى بلده قونية من بلاد الروم، وسكن فيها، وزال ملكه وشهرته، وانكسر، ورجع عن جميع مراده، ففزع إلى ربه، ورجع عن الدنيا، وتوجّه إلى الآخرة والعقبى، وترك سلطنة ديار قريم، وسلك سبيل مولانا جلال الدين الرومي، وأما ونزل وتواضع، فرفعه الله العالی المتعالی. محمد كراي خان، فحصل على جميع مراده، فاغترّ وارتفع وتكبر، فوضعه الله المنزّه عن الغيب العاري والنقص الطارئ.

قال رسول الله ﷺ: من تواضع رفعه الله، ومن فسنة الله على هذا تجري، فلن تكبر وضعه الله. يرفع أقواماً تجد لسنة الله تبديلاً، ولا لها تحويلاً. ويضع آخرين، يعزّ من يشاء ويذلّ من يشاء، يفعل ما يشاء ويحكم ما يريد، لا يُسأل عما يفعل وهم يُسألون.

وقيل قدوم إسلام كراي خان من روم، أي ديار كفه وقريم، بشهور، رأيت أن إسلام كراي خان في صورة القمر في ليلة البدر يسري ويجري في جو السماء من الروم إلى قريم بتقدير العزيز جعل الله جلوسه خيراً العليم، ثم وقع كما يُرى. ومباركاً ورحمة لعباده وسعادةً لخلقهم، ومنفذ الحكمة وحكم ظله وخليفته، الملك المعظم والمتبوع الأَعْظَم.

Я одразу ж сказав зібранню: «Погляньте на ці місяці – султанів, що мешкають в Стамбулі: Іслам Герай, Альп Герай і Сахіб Герай – вони йдуть із Руму¹⁶ до Криму». Коли вони рухалися, а ми дивилися на них, раптом місяць Іслама негайно та повністю повернувся туди, звідки прийшов, з великою швидкістю, пройшов далі та зійшов, і вже не було видно жодного його сліду. Тоді я прокинувся й замислився над настанням подій.

А після того, як минули місяці, Мехмед Герай-хан прийшов від Кааби – нехай ушанує Господь її велич – повівши двох султанів до земель Криму. Іслам Герай залишився й затримався там, а потім повернувся з вісткою до свого міста Коньї в землях Руму й оселився там; його влада та слава зникли, він був зламаний і відмовився від усіх своїх прагнень. Він звернувся з поклоном до свого Господа, відвернувся від світу цього, звернувся до вічності та майбутнього життя, залишив владу над землями Криму, пішов шляхом нашого владика Джалал ад-Діна Румі, зійшов у покору та смирення – і Всевишній, Високий і Піднесений, підніс його.¹⁷ А Мехмед Герай-хан досяг усього, чого бажав, але звабився цим, звеличився й загордився, і тому Бог, Пречистий, далекий від усякої вади та недоліку, принизив його.

Посланець Божий, мир йому та благословення Боже, сказав: «Хто упокорюється – того Бог підносить; а хто гордиться – того Бог принижує». Таким є Божий закон, і так він триває: ти не знайдеш у Божому законі ні зміни, ні відхилення. Він підносить одних людей і принижує інших, возвеличує, кого побажає, і принижує, кого побажає; робить, що хоче, і судить, як бажає; Його не питають про те, що Він чинить, а вони будуть запитані.

За місяці до прибуття Іслам Герая-хана з Руму, тобто до земель Кафи та Криму, я бачив, що Іслам Герай-хан у подібі повного місяця в ніч повні пливе й рухається небесним простором від Руму до Криму за визначенням Могутнього, Всевідного. І так і сталося, як було побачено. Нехай Бог зробить його перебування на троні добрим, благословенним, милістю для Своїх рабів і щастям для Свого творіння, джерелом мудрості та правлінням тіні Його і Його намісника – звеличеного царя та найвищого володаря.

¹⁶ Себто з Анатолії, сучасної Туреччини.

¹⁷ Між 1574 і 1588 роками Іслам II Герай перебував у Бурсі та Коньї, жив у суфійських теккіє.

<الورقة السرية>

من وقعات شيخ أفندي القريني قدس سره
العزیز

وفي اواخر شهر ذي القعدة من سنة الف رايت
رسول الله صلى الله عليه وسلم في مسجد جامع
واسع كبير في جماعة الاصحاب متوجا اليهم و انا
معه متوجها اليهم فقال صلى الله عليه وسلم مرارا
ابشروا ايها الاصحاب بالفوز العظم فمن بقي من
امتي على هذا النعت الذي انتم عليه كان معي قال
ذلك وهو قائم والاصحاب وانا كذلك فاستيقظت
على عظيم البشارة الشريفة واشتغلت على الحمد
والثناء إذ فهمت منه الي ومن معي من الفقراء
على قدر وقبول من رب العالمين ومن سيد
المرسلين و الحمد لله رب العالمين.

رأيت في المنام اني ألقى الي القلعة ففتحت
فإذا هي ورقة برأفة فيها خط مذهب مزين مبين أن
النبوة و الرسالة و الولاية للشيخ العارف الزاهد
ابراهيم بن محمد القريني قدس سره رحمة عليه
.ورأيت كاني في طريقي بيضاء علي الصخرة
الصفيا الي القبلة القراء و فدخلت فيه و في أن واحد
نلت الي الحقيقة المحمدية المبشرات علي البيان
باللسان بل يدركه زوقا بالقلب و العين و الله
المستعان و اليه التكلان.

و رأيت ذلك القي الي ورقة فيها من رسول الله
صلي الله عليه و السلام الي ابراهيم القريني قدس
سره.

و رأيت صورة العالم و أظنها صورتي
عظيمة , بديعة , بريعة , حسنة و عليه منطقات
متقاربة قوية , و أقول بهذه المنطقات الثلاثة منطقة
الشريعة , و منطقة الطريقة , و منطقة الحقيقة, و
بها قيام العالم و قيامه و بها قوتي و قدرتي و
مكانتي في تصرفي في رعيتي الحمد لله رب
العالمين .

رأيت فما يراه النائم اني جالس في موضع
وادي الحساب بورقة فيها مكتوب ان هذه الورقة
من عند الله عز وجل اليك وان من اتبع من في هذه
الورقة مرحوم ومغفور فاستيقظت على فور

8. [Тасмний лист]

Видіння шейха Ефенді аль-Кирімі, хай буде
освячена його благородна тасмніця.

Наприкінці місяця зу аль-ка'да року тисячного
[початок вересня 1592. – М.Я., А.Е.] я побачив По-
сланця Божого, мир йому та благословення Боже, у
великий, просторій соборній мечеті серед громади
сподвижників. Він був звернений до них, і я був із
ним, також звернений до них. І Посланець Божий,
мир йому та благословення Боже, багаторазово гово-
рив: «Радійте, о сподвижники, великий перемозі! Хто
з моєї громади залишиться на тому стані, на якому ви
перебуваєте, той буде зі мною». Він сказав це, стоячи,
і сподвижники та я також стояли. Я прокинувся, охоп-
лений величною радісною звісткою, і зайнявся подя-
кою та прославленням, бо зрозумів із цього, що для
мене і для тих, хто зі мною з бідних (духовних), є
частка та прийняття від Господа світів і від Пана по-
сланців. І хвала Богу, Господу світів.

Я побачив уві сні, ніби мене кинули до фортеці; я
відкрив її – і ось у ній аркуш, наповнений милістю, із
позолоченим, прикрашеним письмом, в якому було
ясно зазначено, що пророцтво, посланництво і
святість належать шейхові, знавцю, аскету Ібрагіму
ібн Мухаммаду аль-Кирімі, хай буде над ним милість
і освячення. І я побачив, ніби йду білим шляхом по
чистій скелі в напрямку до благословенної киблі. Я
ввійшов до неї і в ту ж мить досяг Мухаммадової
істини та благих звісток, не через пояснення язиком,
а через осягнення серцем і споглядання оком. І Бог –
Той, у Кого шукають допомоги, і на Нього поклада-
ються.

І я побачив, що мені був кинутий аркуш від По-
сланця Божого, мир йому й благословення Боже, до
Ібрагіма аль-Кирімі, хай буде освячена його тасм-
ніця.

І я побачив образ світу, і гадаю, що то був мій об-
раз, великий, дивовижний, прекрасний, досконалий.
На ньому були пояси, розташовані близько один до
одного, міцні. І я сказав: ці три пояси – пояс шариату,
пояс шляху і пояс істини. На них тримається світ і
його існування; у них моя сила, моя здатність і моє
становище в управлінні моєю громадою. Хвала Богу,
Господу світів.

Я побачив уві сні те, що бачить сплячий: ніби я
сиджу в місці Долини Розрахунку, і в мене в руках ар-
куш, на якому написано: «Цей аркуш від Бога Все-
вишнього до тебе. І хто піде за тим, що в цьому ар-
куші, той буде помилуваний і прощений». Я проки-
нувся з тремтінням, подякував Богу Всевишньому,

فحمدت الله تعالى وقت وتوضأت و صليت
ركعتين بسورة الفرقان ثم صليت ركعتين بسورة
الشعراء ثم طالعت التفسير وصليت الصبح لله
فالق الاصبح الحمد لله رب العالمين.

ثم بعد ذلك رأيتني تعلقت لي حبل ارسلت من
السماء واسير الى رسول الله صلى الله عليه وسلم
واسرع فلما قريت منه و زليته ما بقي لي جسرا و
غلب علي الاشتياق و صحت و بكيته حتى أنتبهت
باكيا و متضرعا و متناجيا اليه و الي ربنا و قبل
ذلك بثلاث سنين عرجت علي ربنا و وصلته و
لا يقدر قدرة شاهده و ذاتا مقدسة لا تكتمه كتمه
و انا فان فيه و مناج اليه بقولي التركي :

سن اول سلطان عالم سن هرکم لقا بولدي
کحوب کونده نقابتده لقا سنده بقا بولدي

حتى انتبهت باكيا و متزلزلا و متضرعا
ونمت ليلة قرأت علي سورة طه { ما أنزلنا عليك
القرآن لتشقي الا تذكره لمن يخشي } و تيقظت
قصليت التهجد و علمت بما يسر لي بري من
العبادة و ذلك الليلة ليلة من أوائل ليال الرابع الأول
من سنة أحدي و ألف فحمدت ربي رب العالمين.

встав, узяв обмивання і звершив два рақ'ати¹⁸ з сурою «Аль-Фуркан», потім два рақ'ати з сурою «Аш-Шу'ара». Потім читав тлумачення і звершив ранкову молитву Богу, Розсіювачу світанку. Хвала Богу, Господу світів.

Після цього я побачив, ніби до мене був прив'язаний канат, спущений з небес, і я йду до Посланця Бога, поспішаючи. Коли я наблизився до нього, міст зник для мене, і мене перепоновила туга. Я закричав, і плакав доти, аж поки не прокинувся – плачучи, принижений, благальний, звернений до нього і до нашого Господа. А перед цим, трьома роками раніше, я піднісся до мого Господа, досяг Його і споглядав Його – святу Сутність, яку не можна осягнути приховуванням і не можна охопити мірою. Я зник у Ньому і провадив із Ним таємну бесіду, промовляючи турецькою:

«Світ Ти створив і став першим Султаном його!
Усіх ти зустрінеш – і кожен до Тебе піде!
У судний той Час не відкинеш, заступиш того,
Хто зустріч з Тобою і вічність з Тобою знайде!»¹⁹

Я прокинувся, плачучи, стривожений і смиренний. І я спав у ніч, коли читав суру «Та-Га»: «Ми зіслали тобі Коран не для того, щоб завдати тобі страждань». Я прокинувся, звершив нічну молитву (тагаджуд) і пізнав те, що мій Господь полеглим мені з поклоніння. Це була ніч із перших ночей Рабі' аль-Авваль року тисяча першого [початок грудня 1592 року. – М.Я., А.Е.]. І я прославив Свого Господа, Господа світів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Аль-Киримі, І. (п. а.) *Мавагіб ар-Рахман*. [Рукопис]. № 120, колекція Musalla Medresesi, Бібліотека рукописів Сюлейманіє (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi), Стамбул, Туреччина.
- Аль-Киримі, І. (1592). *Мавагіб ар-Рахман*. [Рукопис]. № 3649, Народна бібліотека Кастамону (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi), Кастамону, Туреччина.
- Аль-Киримі, І. (1650). *Табір-Наме*. [Рукопис]. № R8790, Бібліотека Газі Хусрев-бека (Gazi Husrev-begova biblioteka), Сараєво, Боснія і Герцеговина.
- Аль-Киримі, І. (1692). *Рисала мін мадарідж*. [Рукопис]. № М IV 53, Університетська бібліотека Базеля (Universitätsbibliothek Basel), Базель, Швейцарія.
- Аль-Киримі, І. (1908). *Мавагіб ар-Рахман*. [Рукопис]. № 6, колекція Osman Nuri Ergin. Бібліотека Ататюрка, Стамбул, Туреччина.
- Ібн Сірін. (2007). *Тафсір аль-Ахлям аль-Кабір*. Каір: аль-Мактаба аль-Асрїя.
- Муслім, Абу ль-Хусайн ан-Нішапурі. (1995). *Сахіх* (Т. 8). Каір: Дар Абу Хайян.
- Сімауві, Ібн Каді. (2013). *Кашиф аль-Варідат*. Бейрут: Кітаб Нашірун.

¹⁸ Елемент мусульманської молитви.

¹⁹ Поетичний переклад Галини Якубович.

- Katz, J. (1996). *Dreams, Sufism and Sainthood: The Visionary Career of Muhammad al-Zawâwî*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004378926>
- Sirriyeh, E. (2015). *History of dream interpretation and visionary experience in the Islamic tradition*. London: Tauris.

Одержано 18.12.2025

REFERENCES

- Al-Kirimi, I. (n.d.). *Mawāhib al-Raḥmān*. [Manuscript, in Arabic]. No. 120, Musalla Medrese collection, Süleymaniye Manuscript Library (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi), Istanbul, Turkey.
- Al-Kirimi, I. (1592). *Mawāhib al-Raḥmān*. [Manuscript, in Arabic]. No. 3649, Kastamonu Public Library (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi), Kastamonu, Turkey.
- Al-Kirimi, I. (1650). *Ta bîr-nâme*. [Manuscript, in Arabic]. No. R8790, Gazi Husrev-beg Library (Gazi Husrev-begova biblioteka), Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.
- Al-Kirimi, I. (1692). *Risāla min madārij*. [Manuscript, in Arabic]. No. M IV 53, University Library of Basel (Universitätsbibliothek Basel), Basel, Switzerland.
- Al-Kirimi, I. (1908). *Mawāhib al-Raḥmān*. [Manuscript, in Arabic]. No. 6, Osman Nuri Ergin Collection, Atatürk Library, Istanbul, Turkey.
- Ibn Sirin. (2007). *Tafsîr al-Aḥlām al-Kabîr*. [In Arabic]. Cairo: al-Maktaba al-‘Asriyya.
- Katz, J. (1996). *Dreams, Sufism and Sainthood: The Visionary Career of Muhammad al-Zawâwî*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004378926>
- Muslim, Abu al-Husayn al-Nishapuri. (1995). *Ṣaḥîḥ* (Vol. 8). [In Arabic]. Cairo: Dar Abu Hayyan.
- Simawi, Ibn Qadi. (2013). *Kashf al-Wāridāt*. [In Arabic]. Beirut: Kitab Nashirun.
- Sirriyeh, E. (2015). *History of Dream Interpretation and Visionary Experience in the Islamic Tradition*. London: Tauris.

Received 18.12.2025

Mykhaylo Yakubovych, Ahmad Elsharkawi

Dream as a Philosophical Vision: Autobiographical Records of the Crimean Sufi Ibrahim al-Kirimi

This article examines dreams as a form of mystical and philosophical self-reflection in the works of the sixteenth-century Crimean Sufi Ibrahim al-Kirimi (c. 1520–1593). Drawing on the Arabic original of his magnum opus “The Gifts of the All-Merciful in Understanding the Degrees of Being”, as well as related manuscript materials, the study presents Ukrainian translations of selected dream narratives accompanied by historical and philosophical commentary. Dreams are approached not merely as religious or didactic motifs, but as a conceptual tool of Sufi visionarism, integrating psychology, anthropology, and the metaphysics of the “unity of being”. Particular attention is paid to the relationship between dream narratives and the doctrine of spiritual ascent and descent, as well as to their political symbolism within the context of the late sixteenth-century Ottoman–Safavid conflict. The article demonstrates that al-Kirimi’s dreams function as rationalized visions intended to validate both his personal spiritual authority and the broader Ottoman imperial ideology. By analyzing these dream records in their historical and philosophical context, the study offers insights into the author’s self-perception and intentional philosophical stance, revealing how autobiographical experience, metaphysical doctrine, and contemporary political realities intersect in Ottoman Sufi thought.

Михайло Якубович, Ахмед Ельшаркаві

Сон як філософська візія: автобіографічні записи кримського суфія Ібрагіма аль-Кирімі

Стаття розглядає сни як форму містико-філософської саморефлексії у творчості кримського суфія XVI ст. Ібрагіма аль-Кирімі (бл. 1520–1593). На основі арабського оригіналу його magnum opus «Дарунки Всемилотивного в розумінні ступенів буття», а також окремих текстів зі збережених рукописів досліджуються автобіографічні записи снів, перекладені українською мовою та прокоментовані в історико-філософському контексті. Сон означений не лише як релігійний або дидактичний елемент, а як концептуальний інструмент суфійського візйонізму, що поєднує психологію, антропологію та метафізику «єдності буття». Особливу увагу приділено зв'язку сновидінь із доктриною духовного сходження і зішестя, а також їхній політичній символіці в умовах османсько-сефевідського протистояння кінця XVI ст. Показано, що сни Ібрагіма аль-Кирімі функціонують як раціоналізовані візії, покликані легітимувати як його духовний авторитет, так і османську імперську ідеологію. Таким чином, історико-філософський розгляд снів дозволяє глибше зрозуміти не лише індивідуальний містичний досвід автора, а й ширші інтелектуальні та політичні горизонти суфійської думки Османської доби.

Mykhaylo Yakubovych, PhD, research fellow, Oriental Studies Department, Faculty of Philosophy, Freiburg University (Germany).

Михайло Якубович, к. іст. н., дослідник, кафедра східних студій, факультет філософії університету Фрайбурга (ФРН).

e-mail: mykhaylo.yakubovych@orient.uni-freiburg.de

Ahmed Elsharkawi, PhD, Al-Azhar University, Egypt.

Ахмед Ельшаркаві, доктор філософії, Університет аль-Азхар, Єгипет.

e-mail: sharkawe2000@yahoo.com
